

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere: Pendik Belediyesi Örneği

Adem Sağır¹

asagir@sakarya.edu.tr

ÖZET

Kentsel dönüşüm kavramı, ilk olarak gelişmiş Batı ülkelerin kentlerinde sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü alanlarının yeniden canlandırılmasına yönelik müdahaleler yapılmasıyla gündeme gelmiştir. Ardından kentlerin sosyal, mimari ve kültürel dokusunu değiştiren bütün çalışmaları kapsayacak şekilde anlamı genişlemiştir. Türkiye’de belediyelerin kullandığı anlamda ise, alışlagelmiş kent dokusunu özellikle görünüş ve mekânsal değişim bağlamında dönüştürme sürecini kapsamaktadır. Daha çok şehir planlamacıların projelerinden karşımıza çıkan bu dönüşümlerin kentleşme, aşırı nüfus yoğunluğu ve çevresel kirliliğin önlenmesini amaçladığı görülmektedir. Bu çalışmada, kent kimliklerinin dönüşümlerini hedefleyen ‘kentsel dönüşüm’ uygulamalarından yola çıkılarak, belediyelerin uygulamaya koydukları projelerin sosyal yansımalarına değinilecektir. Araştırmanın evrenini Pendik Belediyesi sınırları dâhilindeki gecekondu bölgeleri, projeler kapsamına alınan kentsel konut alanları ve buralara yerleştirilen aileler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme, Pendik Belediyesi Velibaba Gecekondu Önleme Bölgesi ve Pendik Belediyesi Barbaros Hayrettin Paşa Caddesi Sosyal Konutları’nda yaşayan ailelerden oluşmaktadır. Yapılan araştırmada “mülakat” ve “odak grup görüşmesi” yöntemi kullanılmıştır.

¹ Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Adem SAĞIR

Anahtar kavramlar; Kentsel dönüşüm, sosyal değişim, kentsel kimlik

ABSTRACT

The concept of urban transformation, the first of the advanced Western countries in terms of social and economic collapse in urban areas to revive the intervention was carried out in the agenda. Then urban social, architectural and cultural fabric that changes the meaning to cover all the work expanded. Turkey's sense of municipalities in the urban tissue consuetudinary especially in the context of appearance and spatial changes include the conversion process. More from our city planners project that the conversion of the urbanization, population density and was intended to prevent environmental pollution. Prepared the study of urban transformation target identification, the 'urban transformation' applications out, the municipalities have implemented projects to the social will be reflected. Study of urban transformation project of the universe including the borders of the Pendik Municipality must, even in squatter areas, urban housing projects covered areas and the parents are placed here. The sample of the study area of the Pendik Municipality Velibaba Gecekondu Prevention and Pendik Municipality Barbaros Hayrettin Paşa street families are living in social housing. In this research "interview" method was used.

Key words; Urban transformation, Social change, Urban identity

Giriş¹

İnsanın değişmez yapısı, kendisini keşfettiği andan itibaren değişmeye başlama ve buna bağlı olarak da çevresini değiştirebilme yeteneği üzerine kuruludur. Bu durum, aynı zamanda sosyal yönünü ortaya koymakta ve fiziksel olarak çevresine yapacağı müdahalelere göndermede bulunmaktadır. İnsanın mekânla sürekli iç içe olması, bahsi geçen fiziksel müdahalelerin en belirgin olanını, yaşadığı mekânlara yaptığı görülmektedir. Kendini konumlandığı 'ev'lerden başlayarak, sosyalliğini deneyimlediği 'cadde, sokak, kent'lere kadar mekâna yaptığı katkılar, kendisini geliştirirken, aynı zamanda çevresini de değiştirdiğini kanıtlamaktadır.

İnsan köy hayatında 'kırsal'ın ve 'doğal'ın içinde dar mekânsal yapılarda yaşarken, sanayileşme ve kentleşmenin beraberinde getirdiği göçlerle birlikte 'yapay'ın ve 'kentsel'in içinde geniş mekânsal yapılarda varlığını sürdürmeye başladığı görülmektedir. Bu nokta dikkate alındığında insanın mekânsal varoluşundaki değişmelerde, sanayileşmenin ve beraberinde getirdiği göçlerin önemli bir köşe taşı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü

¹ Bu çalışmayı daha sonraki süreçte bitirme tezi olarak hazırlayan Elif Sarı'ya mülakatlar sırasındaki yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Fotoğraf çekimleri için de Aynur Çevik'e ayrıca teşekkür ederim.

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere:

Pendik Belediyesi Örneği

zamanla büyüyen kentler ve artan ihtiyaçlar, kentleri mekâna müdahalelerin en önemli göstergesi haline getirmektedir.

Modern bağlamda kent, sayısal göstergelerle tanımlanan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sanayileşme ve kentleşmenin tetiklediği göçler sonucu ön plana çıkan ve tarım toplumunun karşısına koyulan 'sanayi toplumu' ya da 'sanayi kenti' kimliği kavramları, bu noktada belirleyici unsurlar olmaktadır. Ancak bahsi geçen sayısal göstergeler, kenti tanımlamak için yeterli değildir. Bu nedenle kenti ve kent kimliğini birkaç olgunun bir arada düşünülmesiyle tanımlamak daha sağlıklı olacaktır.

Bu olguların bir arada düşünülmesiyle kent, belli başlı bir nüfus yoğunluğuna; sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik seviyesine; tarihi, sosyal ve kültürel açıdan geçmişe uzanan sembol ve değerlere sahip yerleşim mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır(Sencer,1979:4-8; Sezal,1992:22). Kenti oluşturan bileşenlerini ise fiziki bileşenler(coğrafi unsurlar-iklim, ulaşım, yerleşim özellikleri; mimari unsurlar-mekanlar, konutlar, sokak ve cadde düzenlemeleri); sosyal bileşenler(yaşam biçimleri, etkileşim ve ilişkiler ağı, kurumsal şekillenmeler) ve kültürel bileşenler(tarihi geçmişiyle semboller ve değerler) olarak üç kısımda ele almak mümkündür(Bal,2006:41-45). Bu kıstaslar, aynı zamanda yakın zamanda tartışılmaya başlanmış "kentlerin dönüşüm" olgusunun da merkezinde yer almaktadır. Buna göre kentlerin artan ihtiyaçlara ve değişen şartlara göre kimliklerinin yeniden tanımlanmasını ifade eden "kentsel dönüşüm" kavramı, bir yığın tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalarda dikkati çeken en belirgin olgular, kente kazandırılacak yeni anlam, kentin tarihi dokusu ve hepsinden daha öncelikli olarak bu dönüşümlerin beraberinde getirdiği sosyal etkilerdir. Kentsel dönüşüm kavramını teorik olarak kurgulamak kolayken, uygulama safhasına geçildiğinde teori ile pratiğin örtüşmediği bir görünümde karşımıza çıktığı görülmektedir. Buna göre belediyelerin kullandığı anlamda kavram, alışlagelmiş kent dokusunu görünüş ve mekânsal değişim bağlamında dönüştürmeyi karşılarken, dönüşümlerin yarattığı sosyal etkilerin geri planda tutulması sürecini ifade etmektedir.

Hazırlanacak olan çalışmada, kent kimliklerinin dönüşümlerini hedefleyen 'kentsel dönüşüm' kavramından yola çıkarak, belediyelerin uygulamaya koydukları projelerin sosyal yansımalarına değinilecektir. Çalışmanın evrenini kentsel dönüşüm projelerinin kapsadığı Pendik Belediyesi'nin¹ sınırları dâhilindeki gecekondu bölgeleri, projeler kapsamına alınan kentsel konut alanları ve buralara yerleştirilen aileler oluşturmaktadır.

¹ Çalışmanın hazırlanması sırasında yardımlarını esirgemeyen sn. Cihat Aslanoğlu ve Ekrem Okutan'a, ayrıca Pendik Belediyesi Gecekondu Önleme Birimi çalışanlarına teşekkür ederim.

Adem SAĞIR

Araştırmanın örneklemi ise Pendik Belediyesi Velibaba Gecekondu Önleme Bölgesi ve Pendik Belediyesi Barbaros Hayrettin Paşa Caddesi Sosyal Konutları'nda yaşayan ailelerden seçilerek belirlenmiştir. Yapılan araştırmada mülakat ve odak grup görüşme yöntemi kullanılmıştır.

Odak grup görüşmesi, küçük gruplarla yapılan ve biçimsel olmayan görüşmelerdir. OGG, 'grupların, alt grupların, kendilerinin de bilinçli, yarı bilinçli veya bilinçsiz oldukları psikolojik ve sosyo kültürel özellikler ve yaptıkları uygulamalar hakkında bilgi almayı, davranışları ve bu davranışların arkasındaki nedenleri öğrenmeyi amaçlayan' niteliksel bir yöntemdir. Çalışma sırasında Velibaba Gecenokdu bölgesinde yapılan odak grup görüşmesine 5 kişi katılmış ve sosyal durumları ölçülmeye çalışılmıştır.

Kent Kimliklerin Yeniden Tanımlanması: Kentsel Dönüşüm

Çağdaş kent kavramı günümüzde "kentin sahip olduğu kültürel ve doğal değerlere duyarlı davranarak gelişmesi gereken bir mekanizma olduğu" düşüncesini barındırmaktadır(Kayın,2004:8-11). Kentin sahip olduğu kültürel ve doğal değerler aynı zamanda, kent kimliğini şekillendiren temel göstergelerdir. Kent kimliğinin kapsamlı bir şekilde yeniden tanımlanmasını amaçlayan hedefler ise kentsel dönüşüm kavramı altında karşılık bulmaktadır.

Kentsel dönüşüm olgusu ilk olarak gelişmiş Batı kentlerinde sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü alanlarının yeniden canlandırılmasına yönelik müdahaleler yapılmasıyla başlamıştır. Sanayi devriminden sonra hız kazanan kentleşme süreciyle birlikte kentsel mekânda meydana gelen işlevsel değişim, sanayileşmenin kentlere olumsuz etkisi, kent merkezlerinin köhnemesi, doğal afetler, savaşlar, üretim sürecindeki değişimler gibi nedenler mevcut kent yapısının dönüşümünü gerekli kılmıştır(Sönmez,2004:1). Kent nüfusunun artması, kent ekonomisinin ve dünyaya eklemlenme biçiminin değişmesi, insanların tüketim kalıplarının değişmesi, herkesinden halkın artan birtakım talepleri, bazı grupların kentsel alanlar üzerinde çıkar elde etme amaçlı talepleri, yapıların eskimesi veya ekonomik ömrünü tamamlaması, kentte yangın, su baskını, deprem gibi nedenlerle büyük kayıpların olması ya da olma riskini taşıması kentlerdeki dönüşümü sürekli gündemde tutan nedenlerin en sık rastlananları(Tekeli, 2006:5) olmuştur.

Kentsel dönüşüm, bahsi geçen unsurlarla birlikte düşünüldüğünde tarihsel süreçte kentlerin, nüfusunu kaybetmiş ya da düşük gelir gruplarının kötü ekonomik ve fiziksel şartlarda yaşadıkları ve sosyal dayanışmanın kaybolduğu konut alanlarında, eski boş liman ve sanayi alanlarında kentin ekonomik gelişimine katkıda bulunacak projelerin uygulanması biçiminde olmuştur. Batı kentlerinin mekansal biçimlenmesine müdahale yöntemleri,

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere:

Pendik Belediyesi Örneği

yapılan hatalardan alınan derslerle zaman içerisinde o toplumlara özgü kurumsal yapıların varlığına ve sosyal yapısına göre geliştirilmeye başlanmıştır(Thomas,2003:23). Batı'da çöküntü alanlarının yeniden canlandırılması amacıyla geliştirilen bu projeler, son yıllarda Türkiye'de mimarlık ve sosyolojik bağlamda çeşitli tartışmalara konu olmaya başlamıştır.

Kentsel dönüşümle ilgili tartışmalar, bir taraftan kentsel sorunlara çözüm üretmek amacıyla yapılırken, diğer taraftan değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem planı üzerinde yoğunlaşmıştır(Thomas,2003:x). Keleş'e göre ise kentsel dönüşümü, bir kentin tümünün veya belli kesimlerinin değişmesi, başka bir biçime girmesi şeklinde tanımlamak mümkündür. Kent planlamacıları arasında bu kavramın, kentlere yeni yerleşim alanlarının eklenmesinden farklı olarak, kentin geçmişten beri var olan kesimlerinin içyapısında ve başka yerleşim birimleriyle olan ilişkilerinde meydana gelen değişimleri anlatmak için kullanıldığını ifade etmektedir. Keleş'e göre tam örtüşmemekle birlikte, günümüzde moda bir kavram haline gelen kentsel dönüşüm karşılığında daha önce kullanılmış ve halen kullanılmakta olan; kentsel yenileme, yeniden canlandırma, yeniden yaratma, yeniden doğuş, yeniden geliştirme veya imar, yeniden yapılandırma, koruma, soylulaştırma gibi kavramlar bulunduğunu, kentlerin eskimiş veya eskimeye yüz tutmuş kesimlerinin ekonomiye ve topluma kazandırılmasında, işlevleri, konuları, amaçları ve yöntemleri birbirinden az veya çok farklılıklar gösteren bu kavramların hepsinden yararlanılabileceğini belirtmektedir(Keleş,2004:430-435).

Tarihsel süreç boyunca anlaşılacağı üzere ortaya çıkan tartışmalar ya da tanımlamalar hangi bağlamlarda yapılırsa yapılsın, kentlerde yaşanan dönüşümü kendiliğinden bir süreç olarak ele almak doğru değildir. Bu dönüşüm, sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel amaçlarla dışarıdan yapılan bir müdahaleyi içermektedir. Bu müdahaleler ile kaçak yerleşim alanları, doğal yıkım riski yüksek alanlar, kent merkezindeki çöküntü alanları, ekonomik olarak ömrünü doldurmuş kent bölümleri ve tarihi kent alanlarının günün gereksinimlerine cevap verecek hale getirilerek kamuya kazandırılması amaçlanmaktadır(Keleş,2004:435). Kentin çöküntü yerleri olarak kabul edilen alanların canlandırılıp hayata döndürülmesi sonucu yeniden kente kazandırılması, kentsel dönüşüm sayesinde mümkün olabilmektedir. Kentsel dönüşümün içinde yer alana kentsel yenileme kavramı, bunu terk edilmiş, köhnemiş, eskimiş kentsel alan parçalarına sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel açıardan yeni bir kimlik ve karakter yüklenmek suretiyle karşılık bulmaktadır.

Adem SAĞIR

Kentsel mekânda zaman içinde gözlenen değişim ve dönüşümler kentsel yaşam kalitesini artırmaya yönelik olabildiği gibi bazen de olumsuz etkileri olabilmektedir. Buna göre kentsel dönüşümler plansız ve sosyal etkileri düşünülmeden uygulamaya konulduğunda fiziksel, sosyal, çevresel ve ekonomik çöküntü alanlarının oluşmasına neden olabilmektedir. Ancak, kent literatüründe “kentsel dönüşüm” kentte oluşan ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel bozulmalara verilen bir cevap olarak görülmektedir(Akar,2006:29).

Caner'e göre kentsel dönüşüm kavramının özünde mekânsal bir değişim süreci yer almaktadır. Mekân ve sosyal ilişkiler arasında var olan diyalektik ilişki, sürecin gidişatına yön vermektedir. Ayrıca kentin sosyal yapısıyla fiziksel yapısı arasındaki bu karşılıklı ilişkinin varlığı, kentin oluşumunu belirleyen diğer etkenlerle birlikte ilk dönemlerden günümüze kadar sürekli varolan yadsınamaz bir gerçeklik halini almıştır(Caner,2004:1). Kentler zamanla bütünsel olarak dönüşürken kentin özellikle belli bölgeleri de kendi içerisinde dönüşüme uğramaktadır. Dönüşüm dendiğinde değişimden farklı bir anlam kastedilmektedir. Dönüşüm, değişim kavramından farklı olarak yapısal bir değişikliğe atıfta bulunur(Tekeli,2006:29). İhtiyaçlar arttıkça, çevre ve insan faktörü var oldukça ilerleyen dönemlerde sürekli gündemde kalacağı da anlaşılmaktadır.

Kentsel dönüşüm en başından beri anlaşıldığı üzere, yeni yerleşim alanlarının eklenmesinden farklı olarak, kentin eskiden beri var olan kesimlerinin iç yapısında ve başka yerleşim birimleriyle ilişkilerinde yer alan değişimleri anlatmak üzere kullanılmaktadır(Kayasu-Yaşar,2006:20). Kentsel dönüşümü tanımlamanın bir başka yolu da iki ayırt edici özelliğini belirtmektir.

1. Bir yerin (mekânın) doğasını değiştirmeyi ve yerleşik halk ile söz konusu yerin geleceğine ilişkin söz hakkı bulunan diğer aktörleri sürece dâhil etmeyi amaçlar.
2. Bölgenin sorunlarına ve potansiyeline bağlı olarak devletin temel işlevsel sorumlulukları ile kesişen çok çeşitli hedefleri ve faaliyetleri içerir. Ortaklığın özel kurumsal yapısı değişkenlik gösterse de, genellikle farklı ortaklar arasında işleyen bir ortaklık yapısı içerir(Sönmez,2004:1).

Kentsel dönüşümün kavramsal şemasını betimlemek kolay iken, projelerinin uygulamaya konulması sanıldığı kadar kolay değildir. Her kentin dönüşmeye karşı direnen çeşitli mekanizmaları bulunmaktadır. Bu direnç mekanizmalarının belli başlıları arasında şunları sıralamak mümkündür(Caner,2004:3).

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere:

Pendik Belediyesi Örneği

1. Yapıların teknik ömürlerinin yüksek olması(Bu yapıların dönüştürülmesinin maliyeti yüksektir)
2. Yapıların mimari değer taşıması, her yapının sembol haline gelmesi, işaretler oluşturması(kentin tarihi dokusunun korunması zor ve uzun bir süreci kapsamaktadır. Dolayısıyla bu konuda yapılan kurumsallaşmalar süreci durdurucu ve geciktirici etkiler yaratmaktadır)
3. Parçalanmış mülkiyet yapısı
4. İmar haklarının sınırlanmış olması

Türkiye'ye bakıldığında görülmektedir ki, modernleşme anlayışı çerçevesinde gecekonduların düzenli kent parçalarına dönüştürülme çabası her dönemde var olmuştur. Türkiye planlama sistemi içinde, temelinde kentlerde ortaya çıkan fiziksel ve sosyal bozulmanın giderilmesi anlamında kentsel dönüşüm, farklı zamanlarda günün şartlarına ve gereksinimlerine göre farklı müdahale şekilleriyle ortaya çıkmıştır(Uzun,2006:49). Bu bağlamda Türk planlama literatüründe olguyla ilgili olarak tartışılmaya başlanması, 1980'lerin dışı dönük, küreselleşen dünyada bir yer edinme çabaları ile şekillenen hükümet politikalarının bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda dönüşüm, küresel kentler sistemi içerisinde yeniden tanımlanan kentsel alanların fiziksel mekanda yeniden yapılandırılmasının bir gerekliliğidir.

Pendik Belediyesi'nin Kentsel Dönüşüm Uygulamaları

"*Kentsel Dönüşüm*" kavramı ülkemizde, belediyelerin kullandığı anlamıyla sadece konutların ve mekânların dönüştürüldüğü çevre düzenlemelerini ve konutların iyileştirilmesi sürecini kapsamaktadır. Buna göre bu sürece hâkim olan unsur iki taraf açısından şu şekilde tanımlanabilmektedir. Tarafların birisi şehir planlamacılarıdır ve tanımlamalar onların yapmış oldukları projeler çerçevesinde gerçekleşir. Tarafların diğeri ise belediyelerdir ve tanımlamalar belediyelerin uygulama sırasında maddi açıdan hazırlık yapması süreci ile ifade edilmektedir. Buna göre belediyelerin algıladığı bağlamda kentsel dönüşüm kavramının içeriğinde insan unsuru en aza indirilmiştir ya da temel öncelik haline getirilmemiştir. Bunun anlamı kentlerde özellikle gecekondular ve kentsel dönüşüm projeleri kapsamındaki bölgelerde yaşayan ailelerin, bahsi geçen dönüşümlerde yaşayacağı problemlerin dikkate alınmamasıdır. Nitekim belediyelerin uygulamaya koyduğu projelerde, kentlerin yenilenmesi, çarpık kentleşmenin önüne geçilmesi ve çevre düzenlemesi gibi amaçlar ön plana çıkarken, insanların uyum sorunları, sosyal ve fiziki çevrelerin değişmesi, sosyo-ekonomik sıkıntılar gibi unsurlar arka planda kalmaktadır.

Adem SAĞIR

Çalışmanın hedefleri doğrultusunda oluşturulan çerçevede ilk olarak kentsel dönüşüm olgusu değerlendirilmiş, bu bölümde ise Pendik Belediyesi'nin uygulamaları ele alınacak ve temel hedef, amaç ve sonuçlar tartışılacaktır. Çalışmanın bulgularını değerlendirmeden önce konuyla ilgili olarak birkaç varsayıma dikkat çekmekte fayda vardır. İlk varsayım, Pendik Belediyesi'nin, daha çok kendi konumunu ilgilendirecek bağlamda, uyguladığı projelerin çok faydalı olduğu ve ailelerin şu anda yaşadıkları konutlardan memnun olduklarını kabul etmesidir. Bu bağlamdan hareketle ailelerin yerleştikleri yeni konutlarında her açıdan huzurlu olduklarını ifade eden yetkililer, kentsel dönüşüm projelerinin kenti yeniden şekillendirdiği gibi insanlar içinde daha yararlı ve yaşanılır bir mekân-çevre sunduğu konusunda hemfikir olduklarını belirtmişlerdir. Sahaya çıkmadan önce alınan bu bilgi, kentsel dönüşüm projeleriyle ailelerin yeni konutlarından memnun oldukları varsayımına sahip olunmasına neden olmuştur. Ancak kentsel alanlarda yaşayan bireylerin sosyolojik derinliğini¹ kavramadan uygulamaya konulan projeler, çeşitli aksaklıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentsel dönüşümler, sosyolojik derinliği ile ele alındığında kuşkusuz "*sosyal değişme*" kavramı ile aynı paralelde algılanmaya başlayacağı görülecektir. Bu noktadan hareketle kentsel dönüşümlerin beraberinden getirdiği sosyal değişmelerin, çalışmanın konusu açısından merkezi bir önem taşıdığını ifade etmekte fayda vardır. Buna göre temel hareket noktası eskiden yeniye doğru ortaya çıkan değişimler kavrandığında, kentsel dönüşümlerin başarıya ulaşıp ulaşmadığı da tespit edilebilecektir.

Pendik Belediyesi'nin uyguladığı kentsel dönüşüm projeleri ile ilgili sayısal verilere² bakılırsa projelerin etki alanlarını ve etkinin büyüklüğünü anlamak daha kolay olacaktır.

¹ Örneğin değişen fiziki çevreyle birlikte insanların sosyal çevrelerinin ve buna bağlı olarak da psikolojik çevrelerinin de değişeceği, yeni konutlarda uyum sorunlarıyla karşılaşılması, altyapı eksiklikleri ve bunların insanlarda yarattığı etkiler gibi.

² Veriler, Pendik Belediyesi Gecekondu Önleme Birimi'nde 1994 yılından 2007 yılına kadarlık süreyi kapsayan arşivden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere:

Pendik Belediyesi Örneği

Tablo 1. Pendik'teki mahalle, cadde, sokak, daire ve iş yerine göre kişi sayısı

ALAN	203 KM ²
Nüfus	520.486 2007 Sayımı
Mahalle	36
Cadde Ve Sokak	3.726
Daire	169.000
İşyeri	24.580
Öğrenci Sayısı	102.500
Hastane Yatak Sayısı	Mevcut 385 yatak, ilave 640 yatak

Yukarıda verilen tabloda, Pendik Belediyesi sınırları içerisindeki nüfusa ait sayısal veriler başta olmak üzere, mahalle, cadde ve sokak, daire, işyeri ve hastana sayıları verilmiştir.

Tablo 2. 1994'ten itibaren 2007 yılına kadar Pendik'te tapusu verilen ve tasfiye edilen gecekonduların sayısı

TARİH	TAPUSU VERİLEN VE TASFİYE EDİLEN	KALAN
1994	-	11.702
1994-2004	1.224	9.848
2005	533	9.315
2006	196	9.119
2007	1.062	8.057
Toplam	3.015	

Pendik Belediyesi, 1994 yılından itibaren toplam 3015 gecekonduluyu gerek tapu tahsili yaparak gerek ise tasfiye edip sosyal konutlara yerleştirerek, gecekonduda yaşayanların daha sağlıklı, daha rahat şartlarda yaşamlarına imkân sağlamıştır. Bu bağlamdan hareketle 1994 yılında 11.702 olan gecekonduların sayısı, tarihler 2007'i gösterdiğinde 8.057'e düşmüştür. Belediye yetkililerinin verdiği bilgilere göre 2008 yılında tasfiye edilen veya tapusu verilen gecekonduların sayısı 340'tır. Ayrıca bu sayı giderek de artmaktadır. Pendik'in İstanbul'un Anadolu'ya yakın tarafında olması ve ucuz bir ilçe olması zamanında İstanbul'a yapılan ilk göçlerin burada yığılmasına zemin hazırlamıştır. İstanbul'daki ilk gecekonduların mahalleleri de Pendik'te oluşmaya başlamıştır. Kentsel dönüşüm projelerinin başlangıcı eski olmakla birlikte sistemli olarak uygulanmaya başlaması ise bu mahallelerin hem kentin kimliğini bozmaya başlamaları hem de ihtiyaçları karşılamaması dolayısıyla 2005 yılından sonraya denk gelmektedir.

Adem SAĞIR

Tablo 3. Pendik'te bulunan toplam arsa, daire sayısı ve tahsis edilen arsa.

ARSA/DAİRE	TOPLAM	TAHSİS EDİLEN
<i>Arsa</i>	685	614
<i>Daire</i>	68	25
<i>Toplam</i>	3.015	639

Sayısal verile bakıldığında Pendik'te gerçekleştirilen bu projeler kapsamında gecekondü sakinlerine toplam 614 arsa tahsis edilmiştir. tahsis edilen daire sayısı ise 25'tir. Bu verileri dikkate aldığımızda gecekondü sakinlerine tahsis edilen toplam yerleşim alanı sayısının 639 olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Pendik Bölgesine ait kentsel dönüşüm projeleri kapsamında hazırlanmış ve büyük çoğunluğu tamamlanmış konut sayıları

TAMAMLANAN KONUTLAR	
Hilal Konutları	1.284 adet konut
Çınardere Toplu Konut	442 adet konut
Velibaba Sosyal Konutlar	842 adet konut
Yayalar Sosyal Konut	66 adet konut
Dolayoba Sosyal Konutlar	129 adet konut
Kurtköy Toplu Konut	30.000 adet konut
Şeyhli Sosyal Konut	201 adet konut

Pendik'te kentsel dönüşüm projeleri ile başlayan sosyal konut ve toplu konutların büyük çoğunluğunun yapımı tamamlanmıştır. Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere sosyal ve toplu konut projeleri kapsamında toplam 7 farklı yerleşim bölgesi hazırlanmış ve konut inşaatlarının tamamı bittiğinde toplamda 32.964 adet konutun ikamete açılacağı görülmektedir.

Tablo 5: Pendik Belediyesi Tarafından Yapımına Devam Edilen Konutlar

Yapımına Devam Edilen Konutlar	
Kurtköy Toplu Konut	10.000 adet konut
Yayalar Toplu Konut	8.200 adet konut
Velibaba Sosyal Konutlar	176 adet konut
Kurtköy Sosyal Konut	1.197 adet konut
Kiptaş Aydos Sarmaşık Evleri	129 adet konut
Toki	1.736 adet konut
Şeyhli Sosyal Konut	1.700 adet konut

Pendik Belediyesi'nin tamamlanmış projelerinin yanında yapımına devam ettiği konutlar da bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmı, daha önceki

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere:

Pendik Belediyesi Örneği

tablodan da anlaşılacağı üzere büyük çoğunluğu tamamlanmış, ancak yapımına devam edilen konutlardır. Bunlar; Kurtköy Toplu Konut, 10.000 adet konut; Yayalar Toplu Konut, 8.200 adet konut; Velibaba Sosyal Konutlar, 176 adet konut; Kurtköy Sosyal Konut, 1.197 adet konut; Kiptaş Aydos Sarmaşık Evleri, 129 adet konut; Toki, 1.736 adet konut; Şeyhli Sosyal Konut, 1.700 adet konuttur.

Tablo 6: Pendik Belediyesi Tarafından Gecekondu Üzerinde Yapılan İslah Çalışmaları

GECEKONDU ISLAH ÇALIŞMALARI	
Velibaba-Şeyhli G.Ö.B.	
Arsa Tahsisi	31 Adet Arsa
Konut Tahsisi	17 Adet Konut
Tapulandırma	1.668 Adet Konut

Pendik sınırları içerisinde, Pendik Belediyesi tarafından Velibaba ve Şeyhli gecekondu önleme bölgesinde yapılan ıslah çalışmalarında 31 adet arsa tahsisi, 17 adet konut tahsisi yapılırken, 1.668 adet konuta ise tapulandırma yapılmıştır.

Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi: Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere

Araştırma Pendik Belediyesi'ne ait Velibaba Gecekondu Önleme Bölgesi, Büyük Şehir Belediyesi Çınardere Sosyal Tesisleri, Pendik Belediyesi Barbaros Hayrettin Paşa Caddesi Sosyal Konutları'nda yapılmıştır. Araştırmada açık uçlu sorulardan oluşan mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mülakatlar, önceden hazırlanmış olan sorulara, mülakata katılan bireylerin konularına ve anlattıklarına göre yeni sorular eklenerek yapılmıştır. Araştırma süresinin kısıtlı olması ve imkânların yeterli olmaması nedeniyle, mülakata katılan kişilerin verdiği cevaplar araştırmacı tarafından not edilerek kayıt tutulmuş ve mümkün olduğunca kısa süre içerisinde daha çok aile ferdiyle mülakat yapılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın imkânları dâhilinde yapılan mülakatlara toplam 10 kişi katılmıştır. Katılanların büyük bir kısmı kadındır. Bunun en önemli nedeni erkeklerin, araştırma yapılan saatlerde evde bulunmayışıdır. Mülakatların özellikle bayanlara yapılması ulaşılabilecek sonuçların hipotezlerle tutarlılığı açısından önemlidir. Erkeklerin çalışma saatleri düşünüldüğünde gün boyu konutları dışında olmaları, buna rağmen kadınların gün boyu konutlarda kalmaları göz önüne alındığında kentsel dönüşümlerin ortaya çıkardığı sorunlardan yoğun olarak kadın ve çocukların etkilendiğini ifade etmek mümkündür.

Adem SAĞIR

Velibaba Gecekondu Önleme Bölgesi

Velibaba bölgesine gittiğimizde edindiğimiz ilk izlenim bu bölgenin metruk ve harabe bir görüntüye sahip olmasıydı. Altyapının ve evlerin henüz tamamlanmamış olması bu izlenimin edinilmesi için yeterli olmuştur.

Resim 1. Velibaba gecekondu önleme bölgesine gittiğimizde ilk karşılaştığımız görüntü, gölgenin metruk bir şekilde olmasıydı. Altyapının ve evlerin henüz tamamlanmadığı bölgede yaptığımız mülakatlar sonucunda, insanların gecekondualarında bıraktıkları eski yaşamlarından sonra, yeni bir yaşam mücadelesine başladıkları görülmüştür.

Velibaba'da yaptığımız mülakata 6 kişi katılmıştır. Bunlardan 1'i erkek, diğer 5 kişi ise kadındır. Bu bölgede yaşayan kişilerin büyük bir çoğunluğu, ilk önce mülakata katılmak istememişler, mülakata katılmanın yanlış olacağını ifade etmişlerdir. Hatta ilk karşılaştığımız mahalle sakinine yönelttiğimiz '*Evinizden memnun musunuz?*' sorusuna, mahalle sakini kiracı olduğundan evinden çıkartılabileceğini düşünerek cevap vermemiş ve mülakata katılmayı reddetmiştir. Mülakatımızı reddediş sebebini ise, "*Eve yeni taşındık ve kiracıym, öncelikle ev sahibimle görüşmeniz gerekir*" diyerek açıklamıştır.

Mülakatlar sırasında insanların çekincelerinden birisini de saha araştırması sırasında bize refakat eden görevli oluşturmuştur. Görevlinin elinde bölgenin haritasının ve bu haritada tek tek yapılan konutları ev sahiplerinin adlarıyla gösteren evrakların bulunması bu çekincenin temel sebebi olmuştur. Mülakat yaptığımız ailelerin isimlerini görevlinin tek tek kayıta geçirmesi, fertlerin sorularımıza çekinerek cevap vermelerinin bir diğer sebebi olmuştur.

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere:

Pendik Belediyesi Örneği

Velibaba Gecekondu Önleme Bölgesine taşınanların önceki yerleşme yerleri, Pendik'te yapılacak olan 450 yataklı bir hastane alanı (yani sağlık alanı) ve Kaynarca'da yer alan gecekondu bölgeleridir. Örneğin mülakat yapılan kişiler, aynı gecekondu mahallesinden topluca alınarak buraya yerleştirilmiş ailelerden oluşmaktadır. Bu açıdan duruma baktığımızda mahalle hayatında sosyal çevre bakımından pek bir değişiklik olmadığı görülür. Yani komşuluk ilişkileri olduğu gibi bu bölgeye taşınmıştır. Aynı mahallenin toplu halde buraya taşınmış olması insanların yeni yerleşim alanlarına daha rahat uyum sağlaması açısından dikkate değer bir özelliktir. Çünkü komşuluk ilişkileri sosyalleşme ve buna bağlı olarak gelişen uyum ile doğrudan ilişkilidir.

Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında gecekonduları yıkan Pendik Belediyesi, evleri yıkılan ailelere arsa tahsis etmiş, verilen arsalara tapusu kendilerine ait olmak üzere ev yapmalarını talep etmiştir. Belediye bu süreçte sadece arsa tahsisi ile kalmamış aynı zamanda konutların planlarını da yaptırmış ve aileler maddi açıdan da desteklenmiştir. Ailelere yetkili mercilerce tespit edilen değer karşılığı kadar enkaz bedeli ve maddi durumu iyi olmayan ailelere bu bedellerin yanı sıra belediye tarafından kum ve diğer inşaat malzemeleri desteği verilmiştir. Konutlara yerleşenlerin bu noktada belediyenin hizmetinden oldukça memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

Belediyede yapılmış olan görüşmelerde gecekondu bölgelerinde ortaya çıkan evlerin yıkımını protesto eylemleriyle ilgili de dikkate değer bilgilere ulaşılmıştır. Buna göre belediye yetkilileri gecekondu sahiplerini yıktıkları ailelere maddi açıdan önemli bir destek sağladığı halde provokatörler aracılığıyla sert tepkilerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin Cihat Bey *"yaptığımız projeyi destekleyenlerin sayısı çok da olsa arada çıkan aykırı bir ses grubu bize karşı kışkırtabilmektedir"* şeklinde yaptığı tespiti ifade etmiştir. Hatta bu bağlamda en uç sayılabilecek birkaç örnek de vermiştir.

Örneğin belediye arsa tahsisi yaptığı gecekondu sahibi birinin *"Ümraniye bölgesinde iki daire sahibi olduğu bilgisine ulaşımsın, aynı kişinin yıkıma gidildiğinde kalabalığı en fazla kışkırtan kişinin de o olduğu"* ifade edilmiştir. Enkaz bedelini ve inşaat desteğini alan kişi, kentsel dönüşüm kapsamına alınan proje alanında lüks bir dubleks ev yaptırmıştır. Belediyenin yaptığı tespitlerde aynı şahsın bu yaptırdığı konutu yazlık olarak kullandığı belirlenmiştir. Yine bir başka örnek olarak da *"özellikle İstanbul'un farklı semtlerinde bazı illegal örgütlerin aileleri tehdit ederek eyleme zorladığı ve yıkım ekiplerine karşı kışkırtıcı hareketlerde bulunulması istendiği"* tespiti aktarılmıştır.¹

¹ Bu konuyla ilgili daha detaylı bilgiler belediyenin arşiv kayıtlarından takip edilebilir.

Adem SAĞIR

Araştırmada elde edilen diğer bilgilere göre Velibaba'ya taşınanlar genellikle Karadeniz Bölgesi'nden İstanbul'a göç etmiş olan ailelerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum iki açıdan dikkate değerdir. Bunların ilki Karadeniz bölgesinin eskiden beri göç veren bir bölge olduğudur. İkincisi ise burada yaşayan ailelerin daha önce yaşadıkları mahalleler de dikkate alındığında hemşehrilik ilişkilerin şehre göç edenlerin sosyalleşmesinde ne derece etkili olduğudur. Ailelere göç etmelerinin nedenleri ile ilgili sorduğumuz sorulara aldığımız cevapların büyük bir çoğunluğunu ekonomik sebepler oluşturmaktadır. Mülakata katılan kadınlardan ikisi de hastalıkları ve tedavileri amacıyla gelmişlerdir. Ailelerin İstanbul'a bütün fertleriyle geldiği görülürken büyük bir çoğunluk evlendikten sonra doğrudan İstanbul'a gelip Pendik'e yerleştiklerini ifade etmişlerdir. Aile fertlerine göç süreleri ile ilgili sorular sorulduğunda cevaplar genellikle 15 yıl ve üzeri olmuştur. Bu sürenin karşımıza çıkardığı iki önemli sorun vardır.

Bunlardan ilki ailelerin uzun süreden beri kentte yaşamalarına rağmen hala kentlileşemedikleridir. Buna göre sahaya indiğimizde karşımızda ne köylü olarak kalabilmiş, ne de kentli olabilmiş bir kitlenin sosyal pratikleri bulunmaktadır. Çift kimlikli aidiyet sorunu yaşayan aileler, bir taraftan kentteki hayatla bütünleşmeye çalışırken, örneğin sabahları işe giderken, bir taraftan da gecekonduda bahçelerini ekip biçmekte hayvanlarıyla ilgilenmektedirler. Bu durum, önemli bir sorun olarak hala karşımızda durmaktadır. Yukarıda adı geçen sorunlardan ikincisi ise kırsal kesime ait kimliklerinden sıyrılamamış fertlerin kentten kendilerini dışlanmış hissetmeleridir.

Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında taşınan ailelere, daha önce yaşamış oldukları gecekonduların özellikleri sorulduğunda, genellikle tek katlı, bahçeli gecekondularda yaşadıklarını, bahçesini ekip-biçtiklerini hatta hayvan beslediklerini söylemişlerdir. Mülakata katılan kadınlara evlerindeki memnuniyet dereceleri ile ilgili sorduğumuz "*şimdiki yerinizden memnun musunuz?*" sorusunu "*eski evinizde özlediğiniz şeyler var mı?*" diye sorduğumuzda kadınlardan bir tanesi "*400 metrekare arsam vardı. Evim bahçeliydi ve benim ne güzel ineklerim vardı, onlarla ilgileniyordum*", diğer bir kadın ise "*benim ne güzel meyve ağaçlarım vardı, elma, sebze ve bir sürü çeşit*" diyerek eski hayatlarını özlediklerini ifade etmişlerdir.

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere:

Pendik Belediyesi Örneği

Resim 2. Aileler yeni yerleştikleri mekanlarda eski alışkanlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir. Velibaba bölgesinde çekilmiş olan bir diğer resimde görüldüğü üzere ailelerden birisi, telefon kablosunu çamaşır ipi olarak kullanmaktadır.

Velibaba Gecekondu Önleme Bölgesine taşınan kişilerin ailesi ortalama 5 kişiden oluşmaktadır. Daha önce kalabalık bir üye sayısı ile küçük bir gecekonduya yaşayan bu ailelerin, şimdi 160 metrekarelik evlerinde belli bir rahatlığa eriştiklerini ifade etmek mümkündür. Ancak konutları gezerken dikkat çeken bir durum, konutların iç mekânlarıyla ilgili karşılaşılan durumdur. Ailelerin yaşam şekilleri gecekondualarında sürdürdükleri yaşamlarla paralel gittiğini gözlemlemek mümkündür. Buna göre gecekondularındaki düzensiz, karmaşık ve temizlik konusundaki özensiz tavırların burada da aynen devam ettirildiği görülmektedir. Ailelerin alışkanlıklarını bir anda terk etmesi çok kolay olmadığından yeni konutlara temizlik ve düzen açısından zamanla uyum sağlayacaklarını varsaymak şimdilik uzak görünmektedir.

Mülakatlardan elde ettiğimiz bilgilere göre, Velibaba'ya taşınan kişilerin büyük bir çoğunluğu buradaki konutların sahibidir. Büyük bir çoğunluğun evlerini kiraya vermiş olduğunu gözlemledik. Ayrıca normal şartlar altında illegal olduğu halde konutlarını satmakta olanlar yada iş yeri olarak kiralayanlar da mevcuttur. Pendik Belediyesi'nin bu konuda yapmış olduğu denetimlerin yeterli olmadığını gözlemlemek mümkündür. Denetimlerin olmaması bu bölgelerdeki konutların yapıldıktan sonra ortalama %50 yada %75 arası fiyat farkıyla ev sahipleri tarafından satışa çıkartılmasına kolaylaştırmaktadır. Örneğin belediyeden aldığımız bilgiye göre, belediyenin maddi desteği de dahil 50-60 bin YTL'ye mal ettikleri evlerini 125-150 YTL arası fiyatla satışa çıkartılan konutların olduğu bilgisine ulaştık. Ayrıca konutları işyeri olarak kiralayanların da bilinmesine rağmen

Adem SAĞIR

belediyenin denetim mekanizmasını işletememesi diğer bir paradoks olarak karşımızda durmaktadır.

Resim 3. Bu tarz görüntülere ara ara raslamak mümkün. Belediyenin karşılaştığı en önemli problemlerin başında evlerin satılığa çıkarılması gelmektedir.

Mülakata katılan ailelere, yeni yerleşim yerlerinden memnuniyet durumlarını sorduğumuzda, hepsi kısmen memnun olduğunu söylemiş, sadece bir takım eksiklikler bulunduğunu ve eski evlerindeki bazı alışkanlıklarını özlediklerini ifade etmişlerdir. Yeni konutlardan ve bölgelerinden memnuniyet sebepleri; *“buldukları yerin havasının güzel olması, evin geniş olması ve en önemlisi de eski gecekondularıyla kıyaslandığında kendilerine ait evleri olmasıdır.”* Ancak buna rağmen memnun olmama sebeplerine geldiğimizde ise; *“yolların yapımının ve altyapının henüz bitmemiş olması, konutlarına yakın okul olmaması, pazar olmaması, cami olmaması vs.”* Örneğin en basit ihtiyaçlarını kabul edebileceğimiz ekmek yada temel gıda ihtiyaçlarını temin edebilecekleri küçük bir bakkallarının bile olmadığı görülmüştür. Ayrıca burada dikkat çekilmesi gereken nokta daha öncede vurgu yaptığımız gibi bu bölgenin fiziki görünüşünden yaşam biçimine kadar kentten dışlanmış gibi durmasıdır.

Bu bağlamda ele alındığında bölgenin şehirden uzak olması, şehre ulaşımın zor olması, ailelerin temel gıda ihtiyaçlarını giderecek mekânlardan yoksun olmaları, evlerin fiziki görüntüleri ve altyapı eksikliği yeni konut alanının *“gecekondular”* yaşamının güncel bir versiyonu olduğunu söylemek mümkündür.

Resim 4. Evler henüz tamamlanmadığından estetik olarak görüntünün çok da hoş durmadığını gözlemledik. Ayrıca evlerin dış görünüşü, sınıfsal farklarında açığa çıkmasına neden olmuştur. Örneğin resimde ortada görülen evin tamamlanmış olduğu görülüyor. Yapılan mülakatlar sırasında evde yaşayanların maddi durumlarının diğerlerine göre daha olduğu tespit edilmiştir.

Diğer bir ifadeyle mekânlarının modern mimariye göre yapılmış olması gecekondü kültürünü ve yaşam biçimini değiştirmeye yeterli olmamıştır. Sonuç olarak yeni konut alanları da gecekondular gibi kapalı alanlardır ve kente uzaktırlar. Bu noktada kentsel dönüşüm projelerinin tam olarak neyi amaçladığı sorusuna odaklanmak sosyal dönüşümleri anlamak açısından önem taşımaktadır. Kentsel dönüşümler, eğer sadece konut tiplerinin değişmesi, teknoparkların ya da marketlerin yapılması bağlamında kentin yeniden inşa edilmesi anlamında ele alınacaksa, insan unsurunun ikinci plana atılması söz konusu olacak ve Pendik örneğinde de gördüğümüz gibi bir tarafta, gecekondularından alınan insanlar sadece evlerini ve çevrelerini değiştirirler, ama yaşam şekilleri olduğu gibi kalır. Diğer tarafta ise kentin kimliğini belirleyen unsurları tespit ederek bunların zarar görmesinin nasıl engelleneceği sorunsalı yatmaktadır.

Barbaros Hayrettin Paşa Caddesi Sosyal Konutları

Çalışmamızın ikinci ayağını oluşturan Barbaros Hayrettin Paşa Caddesi Sosyal Konutlarına gittiğimizde burada 4 kişi ile mülakat yapılmıştır. Mülakata katılanların hepsi kadındır. Bu konutlar Velibaba konutlarından farklı olarak belediyenin yaptırdığı ve gecekondü karşılığında ailelere dağıttığı dairelerden oluşmaktadır.

Resim 5. Sosyal konutlar, Velibaba'daki konutlardan farklı olarak site tarzında yapılmıştır. Ancak altyapı ve diğer sorunlar burada devam etmektedir. Resimde de görüldüğü üzere binaların yolları dahi henüz tamamlanamamıştır.

Şimdi bu noktada belediyenin iki çeşit konut projesine açılım getirmek yerinde olacaktır. Bunlardan ilki Velibaba bölgesindekiler gibi kendilerine arsa tahsis edilen ve ailelere maddi yardım yapılarak inşa ettirilen konut alanlarıdır. Bu konutların projeleri belediye tarafından yapılmıştır ancak yapım süreci tamamen konut sahiplerine aittir. Ancak bu durum görüntü kirliliğinin oluşmasına neden olmuştur. Örneğin çevreye bakıldığında kimi evlerin tamamlanmamış olması, bazı parsellerin hala boş olması estetik olarak hoş bir görüntü oluşturmamaktadır. Ayrıca evlerin renkleri, dış görünüşleri ekonomik olarak ailelerin sınıfsal durumunu göstermesi açısından önemlidir. Konutların renklerinin ve dış mimarilerinin standart olmaması bahsi geçtiği üzere hem görüntü açısından fiziki bir kirlilik yaratmakta hem de aileler arasındaki ekonomik farklılıkları belirgin kılmaktadır. Ayrıca bazı parsellerin de boş kaldığı arsa sahiplerinin konut yapmak için henüz bir çaba göstermedikleri görülmüştür. Belediyenin bu konuda daha etkin rol alması, aileleri kendi hallerine bırakması gibi bir durumdan uzak durması gerekir.

Sosyal Konutlarda yaptığımız mülakatlar sırasında buradaki ailelerin de buraya gecekondularından taşınmış olduklarını öğrendik. Hatta mülakat yaptığımız kadınlardan biri çocuklarıyla birlikte baraka tipi bir yerde perişan bir şekilde yaşıyor olmasıydı. Şimdiki yerinden oldukça memnun olduğunu ifade eden kadın, sadece çocuklarının buraya alışamadıklarını ifade etmiştir.

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere:

Pendik Belediyesi Örneği

Sosyal konutlara geldiğimizde dikkatimiz çeken nokta belediye yetkilisinin ev sahiplerini birebir tanmasıydı. İlk görüştüğümüz aile güneydoğu kökenliydi ve Türkçe bilmiyordu. İletişimi evin en büyük çocuğu olduğunu düşündüğümüz oğlu tarafından sağladık. Diğer görüştüğümüz kişiye yukarıda bahsi geçen barakadan buraya yerleştirilmiş ailedir. Belediye yetkilisi, bu aileyle birebir ilgilendiklerini ve mümkün olduğunca maddi-manevi her türlü yardımı yaptıklarını ifade etmiştir. Her iki ailede de çaresizliğin ve buna rağmen eskiye oranla belli bir memnuniyet seviyesinin olduğunu gözlemledik.

Pendik Belediyesi'nin hazırlanmış olduğu bu sosyal konutlara yerleştirilen ailelerin, gecekonduları kamu arazisi üzerinde yer aldığından belediye tarafından yıkım kapsamına alınmıştır. Gecekonduları yıkılan aileler birkaç şekilde kentsel dönüşüm sürecine ve beraberinde gelen sosyal dönüşüme dâhil olmuştur. Yani bu kişilerin konut sahibi olmaları birkaç farklı biçimde gerçekleşmiştir. Örneğin bazı ev sahiplerine gecekonduları yerlerine karşılık arsa tahsisi yapılmış; gecekonduları sahipleriye kat karşılığı müteahhitle anlaşırken; bazı gecekonduları sahipleriye gecekonduları yola gittiği için sosyal konutlardan kira öder gibi ev sahibi olmuştur. Taksit bedelleri ise belediye tarafından yapılan enkaz bedeli hesaplamasından sonra dairenin gideri üzerinden enkaz bedeli düşülerek taksitlendirilme yapılmıştır. Farklı biçimlerde olmuş olsa da konutların hepsi tapulu ve resmi bir biçimde yapılmış, kazanan taraf gecekonduları sahipleri olmuştur.

Barbaros Hayrettin Paşa Caddesi Sosyal Konutlara yerleştirilen aileler de diğer yerde olduğu gibi ve gecekonduları bölgelerinden geldiği için, İstanbul'a göç yoluyla farklı şehirlerden gelmişlerdir. Mülakat yaptığımız ailelerin geldikleri şehirler şöyledir; Batman, Eskişehir, Malatya, Gümüşhane. Bu kişiler İstanbul'a; ekonomik, eğitim, sağlık (tedavi) gibi temel sebeplerden dolayı ortalama 20 yıl kadar uzun bir zaman önce göç etmişlerdir. Sosyal Konutlara yerleştirilen ve mülakata katılanlar ailelerden ikisi 5 er kişi, biri 9 kişi, diğeri ise tek başına yaşamaktadır. Gecekondularında elverişsiz ve sağlıksız şartlarda ve oldukça küçük sayılabilecek bir mekânda yaşarken, rahat ve sağlıklı konutlarda yaşamaya başlamış olmaları aileler açısından oldukça önemlidir.

Genel olarak değerlendirdiğimizde ise sosyal konutlara taşınan gecekonduların, yeni konutlarından oldukça memnun olduklarını ifade etmek mümkündür. Ancak buna rağmen bazı memnuniyetsizliklerinin de göze çarptığını söylemek mümkündür. Bunlar; kirayı ve giderleri ödeyememeleri, doğalgazın bağlanmaması, komşulukların eskisi gibi olmamasıdır. Bunda da kuşkusuz projelerin detaylı bir sosyal ve teknik altyapı çalışması yapılmadan uygulamaya konulmasının payı büyüktür.

Sonuç Yerine: Benzerlikler ve Farklıklar

Hazırlanmış olan bu çalışmada temel olarak kentsel dönüşümlerin gecekondulu bölgelerinde ortaya çıkarmış olduğu değişimlerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışmanın iki ayağını kıyasladığımız zaman bazı farklı ve benzer noktaların ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür. Farklılıkları sıralayacak olursak bunların ilk başında fiziki olarak konutların tipi gelmektedir. Bir tarafta çok katlı konutlar varken diğer tarafta gecekondulu sahiplerinin yaptıkları müstakil ortalama üç katlı küçük konutlar vardır. Bir ikinci farklılık komşuluk ilişkileri ve geldikleri gecekondulu bölgesiyle alakalıdır. Buna göre Velibaba bölgesine yerleştirilen ailelerin çoğu aynı gecekondulu bölgesinden mahalle olarak buraya yerleştirilmiştir. Bu nedenle komşuluk ilişkileri oldukça iyidir ve aileler aynı ilişkilerini burada da devam ettirmektedirler. Göç ettikleri bölge bakımından da ortaklıkları vardır. Diğer tarafta ise farklı gecekondulardan alınarak dairelere yerleştirilmiş aileler vardır. Bu nedenle komşuluk ilişkileri yok denecek kadar eskidir. En son mülakat yaptığımız kadın bu durumdan oldukça şikâyetçi olmuştur: *“Evler iyi güzel ama şu dairemde açıktan ölsem kimse çıkıp da sormaz bu kadına ne oldu diye. Ne anladım ben böyle evden?”*.

Bir diğer farklılığı ise memnuniyet dereceleri üzerinden okumak mümkündür. Buna göre Velibaba'ya yerleşmiş olan ailelerde memnuniyet derecesi yüksekken sadece önceki yaşamlara duydukları bir özlem vardır. Diğer tarafta ise kısmi bir memnuniyetsizlik göze çarpmaktadır. Bunu kısmen mülakata katılan kadınlardan birinin çocuklarının buraya alışmadığını söylemesi, birinin de eski komşularının kat karşılığı müteahhitle anlaşıp yedi daire almalarına karşılık kendi payına düşen tek daireden şikâyetçi olmasıdır. Ayrıca aynı apartman içinde komşuluk olmaması, kocasının çalışmaması, âma bir kayınpederine bakmakta olması ve maddi olarak durumunun da iyi olmaması kadının memnuniyetsizliğini daha da artırmaktadır. Belediye'nin konut dağılımında haksızlık yaptığına vurgu yapan kadın bu konuyu eski komşularından örnek vererek açıklamaya çalışmıştır. Ancak yanımızdaki belediye yetkilisine sorduğumuzda; *“Bizim belediye olarak böyle bir haksızlık yaptığımız söylenemez. Bu tamamen şansla alakalı bir durum olarak görülmelidir. Çünkü belediyenin kentsel dönüşüm projesinde nerenin yola gideceğini nerenin konutlara ayrılacağını önceden belirlemiştir. Buna göre komşularına konut yeri düşmüş ve onlar müteahhitle anlaşmışlardır. Bu ailenin gecekondusundan da yol geçecekti, dolayısıyla bu aileyi sosyal konutlara yerleştirdik.”* diyerek duruma açıklık getirmiştir. Bunun üstüne ise kadın; *“Bize verdikleri daire de güneş yüzü görmüyor, soğuk ve rutubetli. Bizim bey inşaatlarda çalışıyordu geçimimiz öyle sağlıyorduk. Ancak bu*

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere:

Pendik Belediyesi Örneği

yıkımlardan sonra üzüntüden şeker komasına girdi ve artık doğru düzgün çalışmıyor. Çocuklar dershaneye gidiyorlar. Öğretmenleri yardımcı oluyor her konuda Allah razı olsun. En son bize kömür yardımı yaptılar.” diyerek çaresizliğini, üzüntüsünü ve şikâyetini belirtmiştir.

Sosyal konutlarda karşılaştığımız memnuiyetsizliklerden biri olarak da dairesinde tek başına oturan yaşlı bir kadınla yaptığımız mülakat sırasında öğrendik. Ekonomik olarak belediyenin yapmış olduğu taksitlendirmenin altından güçlkle kalktığını ifade etmiştir. Kimsesi olmadığını söyleyen kadın aylık aldığı maaşının büyük kısmını taksite verirken geri kalanla da kıt kanaat geçindiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu durumdan aynı konutlarda ikamet eden diğer bir kadının da şikâyetçi olduğunu gördük. Ortalama bir üç aylık taksitini yatıramadığını belirten kadın eşinin de çalışmaması nedeniyle zor günler yaşadığını belirtmiştir.

İki konut bölgesi arasındaki farklılıkları böylece sıraladıktan sonra benzer yönlerine de dikkat çekmekte fayda vardır. Buna göre ilk ortak noktaları iki konutlara da yerleştirilen ailelerin gecekondulu bölgelerinden alınmış olmalarıdır. Bu nedenle her iki bölgedeki ailelerde henüz şehirleşememiş ve kent kimliği kazanamamış kırsal kimliklerinde taşıyan bireylerden oluşmaktadır. Diğer bir ortaklıkları ise her iki bölgenin de kentin merkezine uzak bir görüntü çizmesidir. Ulaşım başta olmak üzere, altyapı ve temel ihtiyaçlarını karşılayacakları mekânlara da uzak olmaları bu bölgelerin, kentten dışlanmış bir görüntü ortaya çıkarmasına neden olmaktadır. Bütün bu gerçekliklere rağmen ailelerin yeni yerlerinde kısmen de olsa huzurlu ve rahat olduklarını gözlemlemiş bulunmaktayız.

Çalışmamız özetle kentlere göç ettiklerinden itibaren gecekondularda yaşayan ailelerin kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yeni konutlarına taşınmaları sonrasında tutum ve beklentilerini saptamaya yönelik hazırlanmıştır. Yapılan mülakatlarda bahsi geçen projelerin insan unsuru dışında sadece binaların yenilenmesi ya da yıkılması bağlamında ele alınmasının yanlış olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Toki ve Büyükşehir Belediyesinin hazırlamış olduğu konut bölgelerini gözlemlediğimizde yerel belediyelerin bu projeleri amatörce uygulamaya koydukları görülmüştür.

Adem SAĞIR

Resim 6. Resim İstanbul Büyükşehir Belediyesinin aynı bölgede yaptırdığı konut projelerinin birinde çekilmiştir. Görüldüğü üzere Büyükşehir belediyesinin daha profesyonelce çalıştığı görülmektedir. Evler düzenli olduğu gibi altyapı da önceden hazırlanmıştır.

Resim 7. Aynı konut bölgesine bakıldığında Büyükşehir Belediyesi'nin oyun parklarına kadar bütün detayları gözden kaçırmadığı görülmektedir.

Kentlerin sürekli artan bir demografik yapıya sahip olması ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara sosyal, ekonomik ve konut bağlamında karşılık verememesi kentsel dönüşüm kavramını sürekli gündemde tutacağı anlaşılacaktır.

Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere:

Pendik Belediyesi Örneği

Ancak projelerin toplumun ihtiyaçlarını ve insanların psikolojik çevresini dikkate almadan uygulanmaya koyulması çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu dikkate alındığında yerel yönetimlerin kendilerine düşen görevleri daha dikkatli yapmak için aşağıdaki noktaları göz önünde tutmakta fayda gözükmektedir.

1. Kentsel dönüşüm projeleri uygulanmadan evvel, sosyal ihtiyaçları tespit edecek sondaj çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Projeler bu ihtiyaçların tespitinden sonra uygulamaya konulmalıdır.
2. Arsa ya da konut tahsisi yapılırken, yerel yönetimlerin daha dikkatli davranması gerekmektedir. Aksi takdirde yanlış tahsisleri söz konusu olduğu gibi, projelerin uygulanması sonrasında aynı kişiler tarafından direnç noktalarının oluşabileceği görülmektedir.
3. Kentsel dönüşüm alanları kentin merkezine uzak bir arsa da uygulamaya konulmaktadır. Bu kentin alanlarının sınırlı olması nedeniyle normal bir uygulamadır. Ancak şehirden uzak bu alanların her açıdan altyapısının tamamlanması gerekir. konutlara yerleştirmelerinin de bu altyapının tamamlanmasından sonra yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde, en küçük ihtiyaçlara kadar(örneğin market, fırın alışverişleri, ibadet ihtiyaçları gibi) sosyal bir yoksunluk durumunun ortaya çıkması kaçınılmazdır.
4. Büyükşehir belediyelerinin ve TOKİ'nin projeleri yerel yönetimler için örnek olmalıdır. Çünkü onların uygulamalarının yerel yönetimlere göre daha profesyonel olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

AKKAR, Müge(2006), *Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.

BAL, Hüseyin(2006), *Kent Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.

CANER, Gizem(2004), *1980 Sonrası Kentsel Dönüşüm Sürecinde "Kent Kimliği"/Tarihi Yarımada Süleymaniye Örneği* (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Haziran, İstanbul.

KAYASU, Serap-Yaşar ve Diğerleri(2006), "Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme: Kavramlar, Gözlemler", *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (11-13 Haziran 2003), TMMOB ŞPO Yayını, Ankara.

KELEŞ, Ruşen(2004), *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.

Adem SAĞIR

ÖNEMLİ, Saadet(2004), *Kentsel Dönüşüm ve İstanbul* (Yayınlanmış Lisans Bitirme Ödevi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Haziran, İstanbul.

SENCER, Yakut(1979), *Türkiye’de Kentleşme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SEZAL, İhsan(1992), *Şehirleşme*, Alternatif Üniversite, İstanbul.

SÖNMEZ, M. Sıdık(2004), *Kentsel Dönüşüm Olgusu ve İstanbul Özeline Bir Yaklaşım: Fener-Balat Örneği*, (Yayınlanmış Lisans Bitirme Ödevi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Haziran, İstanbul.

TEKELİ, İlhan(2006), “Kentleri Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek”, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (11-13 Haziran 2003), TMMOB ŞPO Yayını, Ankara.

UZUN, C. Nil(2006), “Yeni Yasa ve Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri”, *Planlama Dergisi*, Sayı:36, TMMOB ŞPO Yayını, Ankara.